

นกในป่าชายเลนบริเวณอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ BIRD SPECIES IN MANGROVE FOREST AT AO LUK, KRABI PROVINCE

ปิยรัตน์ วงศ์อรินทร์

Piyarat Wongarin

ABSTRACT

The study on bird species in mangrove forest at Ao Luk, Krabi Province in the Southern peninsular Thailand was conducted on June and August, 1987. A survey was carried out by direct count and indirect count method. There were 32 species of birds representing 28 genera in 20 families from 8 orders, recorded in this study area. Only three of 32 were classified as the migratory species, comprised of Common Redshank (*Tringa totanus*), Common Sandpiper (*Actitis hypoleucos*), and Osprey (*Pandion haliaetus*).

บทคัดย่อ

การศึกษานกในป่าชายเลนบริเวณอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ในเดือนมิถุนายนและเดือนสิงหาคม ๒๕๓๐ ทำการสำรวจเดือนละประมาณ ๗-๑๐ วัน พบนกทั้งสิ้น ๓๒ ชนิด ๒๐ วงศ์ ๘ อันดับ ในจำนวนนี้เป็นนกอพยพ ๓ ชนิด ได้แก่ นกทะเลแดงธรรมดา (*Tringa totanus*) นกเต้าหิน (*Actitis hypoleucos*) และเหยี่ยวออสเปร (*Pandion haliaetus*)

คำนำ

ป่าชายเลนเป็นป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณหาดเลนของฝั่งทะเลในเขตร้อน บริเวณปากแม่น้ำที่มีเขตติดต่อกับทะเลซึ่งมีกระแสน้ำราบเรียบ พื้นที่จะต้องมีน้ำทะเลท่วมถึงตลอดเวลา หรืออย่างน้อยในขณะที่มีน้ำทะเลขึ้นสูงสุด พรรณไม้ในป่าชายเลนหลายชนิดเป็น พรรณไม้ที่ให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ทำฟืน เผาถ่าน เสาค้ำ

ทำรางลั้งแร่ เยื่อกระดาษ และนำมาสกัดสารเคมีที่มีประโยชน์ เช่น แอลกอฮอล์ น้ำมันดิบ และแทนนิน ป่าชายเลนมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นแหล่งขยายพันธุ์ของสัตว์บกและสัตว์น้ำนานาชนิด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ชนิดต่างๆ ทางด้านสภาพแวดล้อม ระบบของป่าชายเลนช่วยทำให้พื้นดินออก รากของพรรณไม้ในป่าช่วย

กรองสิ่งต่างๆ ก่อนที่จะลงสู่ทะเล ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยในการป้องกันดินบริเวณชายฝั่งถูกกัดเซาะพังทลาย และช่วยลดความรุนแรงที่เกิดจากลมมรสุม แต่ปัจจุบัน บำชายนเลนในประเทศไทย ลดปริมาณลงมาก เนื่องมาจากการกระทำต่างๆ เช่น การตัดไม้เกินกำลังของป่า การเปลี่ยนแปลงสภาพป่าเป็นที่อยู่อาศัย นาุ้งและเขตอุตสาหกรรม ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม และสภาพเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยทั่วไป ความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วยากต่อการแก้ไขให้กลับคืนสภาพเดิมได้

ปัจจุบัน ปัญหาเกี่ยวกับป่าชายเลน ได้รับการสนใจมากขึ้น แต่การศึกษาทาง

โครงสร้างทางธรรมชาติของระบบนิเวศน์ป่าชายเลนยังมีไม่มากนัก โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพวกสัตว์ที่มีกระดูกสันหลัง สัตว์ต่างๆ ที่อาศัยในป่าชายเลนที่เห็นได้เด่นชัดกลุ่มหนึ่งก็คือ นก โดยที่นกในป่าชายเลนส่วนมากจะพบตามบริเวณชายฝั่งที่มีน้ำท่วมถึง และพบตามบริเวณพรณไม้ในป่าชายเลน นกที่พบมีทั้งนกที่หากินตลอดปี และนกที่อพยพมาตามฤดูกาลต่างๆ จากสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึง สภาพที่เหมาะสมในการที่นกหลบหนีความหนาวเย็นมาหากิน การศึกษาครั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ป่า สัตว์ป่า และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ในพื้นที่

สถานที่ทำการศึกษา

ป่าชายเลนบริเวณอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ เป็นพื้นที่ป่าชายเลนทางฝั่งตะวันตกของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ ๕๐.๕๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓๑,๖๐๐ ไร่ (บุญชนะ และธงชัย, ๒๕๒๕) มีการทำไม้ออกในรูปแบบ clear cutting with alternative strip ระดับน้ำทะเลขึ้นสูงกว่าทางฝั่งทะเลตะวันออกประมาณ ๒ เมตร และช่วงระยะ

เวลาที่น้ำขึ้น-ลง กว้างเร็วและกระแสน้ำไหลเชี่ยวมากกว่า จึงทำให้พรณไม้ในป่าชายเลนฝั่งตะวันตกมีโอกาสตกความชื้นในอากาศไวห่อเลียงลำต้นได้นาน ทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้ดี และได้รับกระแสนมรสุมทั้งสองด้าน คือ ลมมรสุมตะวันตกจากมหาสมุทรอินเดีย และลมมรสุมตะวันออกจากทะเลจีน และมหาสมุทรแปซิฟิก

วิธีการศึกษา

ออกสำรวจโดยการนั่งเรือ และเดินสำรวจในพื้นที่ ระหว่างเดือนมิถุนายน และ

เดือนสิงหาคม ๒๕๓๐ ออกสำรวจเดือนละประมาณ ๗-๑๐ วัน โดยใช้แผนที่ระวาง

มาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ ในการวางแผนการออกสำรวจและนำติดตัวเมื่อออกสำรวจ นักมักมีการเคลื่อนย้ายอยู่เสมอ การเลือกวิธีการสำรวจ ๒ วิธี

๑. การสำรวจโดยตรง (direct count) บันทึกเครื่องหมายของนกทุกชนิดที่พบ เช่น เห็นตัว ได้ยินเสียงร้อง รัง บันทึกจำนวน และ ชนิด ของนก ที่พบเห็น เครื่องหมายต่างๆ ดังกล่าวในการออกสำรวจ โดย

๑.๑ นั่งเรือติดเครื่องยนต์ไปตามแม่น้ำลำคลองที่มีป่าชายเลนในบริเวณอ่าวลึก

จังหวัดกระบี่ โดยเข้าไปตามคลองทุกๆ คลองที่เรือสามารถเข้าไปได้ ทั้งในช่วงน้ำขึ้นและน้ำลง

๑.๒ เดินขึ้นบก ตามเกาะในช่วงเวลาที่น้ำลง โดยเริ่มเดินจากชายฝั่งลึกเข้าไปในแนวตั้งฉากกับชายฝั่ง

๒. การสำรวจโดยทางอ้อม (indirect count)

วิธีการสอบถาม จากผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นนั้นๆ หรือใกล้เคียง ถึงความหลากหลายของชนิดนก สภาพถิ่นที่อยู่อาศัย และการกระจายอยู่ในปัจจุบัน

ผลและวิจารณ์

จากการศึกษาพบนกในป่าชายเลนทั้งหมด ๓๒ ชนิด (species) จำแนกเป็นนกตามหลักอนุกรมวิธานออกเป็น ๒๐ วงศ์ (family) ๘ อันดับ (order) ตามตารางที่ ๑

การศึกษานกในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเพื่อหลีกเลี่ยงนกอพยพ ซึ่งจะอพยพเข้ามาประมาณเดือนกันยายน ถึงมีนาคม แต่ปรากฏว่า พบนก ๓ ชนิดที่เป็นนกอพยพจากการรวบรวมของ Lekagul และ Cronin (1974) ได้แก่ นกทะเลสาบแดงธรรมดา (*Tringa totanus*) นกเด้าดิน (*Actitis*

hypoleucos) และเหยี่ยวออสเปร (*Pandion haliaetus*) ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่า จริงๆ แล้วนกเหล่านั้น อาจกลายเป็นนกประจำถิ่น หรืออาจเป็นตัวอ่อนที่ไม่แข็งแรงพอที่จะสามารถบินตามพ่อแม่กลับไปยังตอนเหนือของโลกในปีที่ผ่านมาได้ จากการสำรวจของ วรุณ (๒๕๒๘) พบนกทะเลสาบแดงธรรมดาตลอดปีในป่าชายเลนจังหวัดสมุทรปราการ ซึ่ง King และคณะ (1975) ให้ความหมายของนกประจำถิ่นว่า เป็นนกที่อาศัยในพื้นที่นั้นตลอดปี และมีการผสมพันธุ์ ทำรังวางไข่ หรืออาจจะพบมากตามฤดูกาล หรือ

อาจเป็นนกที่อพยพภายในท้องถิ่นนั้น และ นกอพยพคือ นกที่ไม่ผสมพันธุ์ ทำรังวางไข่ ปกติจะไม่ปรากฏตามบริเวณน้อยอย่างน้อย ๒-๓ เดือน ส่วน Medway และ Wells (1976) ให้ความหมายของนกประจำถิ่นว่าเป็นนกที่อาศัยและผสมพันธุ์ ทำรังวางไข่ภายในพื้นที่ที่มันอาศัยอยู่ นกอพยพ หมายถึง นกที่เข้ามาอาศัยอยู่เป็นระยะเวลาหนึ่งของปี หรือเป็นนกที่เข้ามาอยู่เป็นเวลานานและในช่วงที่นกไม่มีการผสมพันธุ์ จะเห็นว่า นกทะเลเขาแดงธรรมดา น่าจะจัดว่าเป็นนกประจำถิ่นได้ ถ้ายึดถือตามความหมายของ King และคณะ (1975) ดังนั้นเรื่องที่น่าสนใจ เพื่อปรับปรุงหนังสือคู่มือคุณนกของประเทศไทยให้ทันสมัยยิ่งขึ้น

การขึ้นลงของน้ำทะเล มีอิทธิพลอย่างมากกับนกที่อาศัยและหากินตามพื้นเลน โดยที่เมื่อน้ำทะเลขึ้นสูงจะท่วมพื้นที่ที่เป็นหาดเลนหมด ต่อเมื่อน้ำลงเห็นหาดเลนเด่นชัดจะพบนกที่มีนิสัยหากินบนพื้นเลนที่เป็นที่โล่ง คือ นกในอันดับของนกชายเลน (Order Charadriiformes) เหยี่ยวออสเปอร์ เหยี่ยวรุ้ง เหยี่ยวแดง และนกนางแอ่นแปซิฟิก เป็นนกที่มีนิสัยบินวนเวียน หาเหยื่อ ในอากาศ นกกระเต็นน้อยธรรมดาชอบบินเร็วตามผิวน้ำ หาอาหารโดยจ้องจับบนกิ่งไม้เหนือน้ำ

แล้วพุ่งตัวลงจับเหยื่อ ซึ่งได้แก่ ปลาตัวเล็ก กุ้ง นกกินเปี้ยวมีนิสัยเกาะกิ่งไม้หรือเสาหลัก เพื่อหาเหยื่อที่อยู่ในน้ำหรือบนพื้นเลนเช่นกัน แต่มักพาดเหยื่อกับต้นไม้ให้เหยื่อตายแล้วค่อยๆ กลืนลงคอไป นกยางเขียวเป็นนกที่ชอบหากินโดยหลบซ่อนตัวอยู่ตามโคนไม้ใหญ่ หรือซุ่มไม้หนาทึบซึ่งเป็นลักษณะที่พบได้ทั่วไปในป่าชายเลน นกหัวขวานจะเป็นนกที่ไต่อยู่ตามลำต้นของต้นไม้ขนาดใหญ่ เพื่อเจาะลำต้นหาหนอนหรือแมลง อุปนิสัยการกินอาหาร ของนกในป่าชายเลน จะสอดคล้องกับชนิดของอาหารที่มีอยู่มากในระบบนิเวศน์ (วีรยุทธ์ และนิทยา, ๒๕๒๖) กล่าวคือ ชนิดของนกที่สำรวจพบในป่าชายเลนจะเป็นนกที่กินแมลง หรือสัตว์หน้าดินอื่นๆ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และไส้เดือนทะเล หรือกินน้ำหวานและละอองเกสรจากดอกไม้เป็นอาหาร โดยแมลงส่วนมากซึ่งอยู่ในอันดับของผีเสื้อและด้วงเป็นอาหารหลักของนกที่อาศัยในป่าชายเลน และกุ้ง หอย ปู ปลา ไส้เดือนทะเลจะเป็นอาหารหลักของนกที่หากินอยู่บนพื้นเลน นกในกลุ่มนกกินปลีและนกกาฝาก เป็นนกที่มีนิสัยกินน้ำหวานและละอองเกสรเป็นอาหาร จึงนับว่าเป็นประโยชน์ต่อพรรณไม้ป่าชายเลนที่จะช่วยผสมเกสรได้

สรุปผล

จากการสำรวจชนิดนกในป่าชายเลนบริเวณอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ปรากฏว่าพบนกเป็นจำนวนทั้งหมด ๓๒ ชนิด โดยพบนกที่เป็นนกอพยพ ๓ ชนิด คือ นกทะเล ราชแถมธรรมดา นกเค้าดิน และเหยี่ยวออสเปร ในการศึกษาระหว่างเดือนมิถุนายน และเดือนสิงหาคม ๒๕๓๐ ซึ่งปกตินกมักจะอพยพจากทางตอนเหนือของโลก เพื่อหนีความหนาวเย็นมายังแถบที่อบอุ่นกว่า คือในประเทศไทย ประมาณเดือนกันยายน ถึงเดือนมีนาคมหรือเมษายน

ป่าชายเลนบริเวณอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ เป็นป่าชายเลนที่มีการทำไม้ออก ดังนั้นจึงมีลักษณะนิเวศน์หลายสภาพที่จะให้นกเข้ามาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยหรือหากินตามสภาพที่ต้องการ เพราะนกแต่ละชนิดที่แตกต่างกันจะต้องการลักษณะนิเวศน์ที่แตกต่างกัน จากการสำรวจของวิริยุทธ์ และนิกยา (๒๕๒๖) พบชนิดนกประจำถิ่นในป่าชายเลนธรรมชาติในจังหวัดระนองน้อยกว่าในป่าชายเลนที่ถูกตัดฟัน ส่วนนกอพยพอาศัยที่พบในป่าชายเลน ๒ สภาพ มีจำนวนชนิดเท่ากัน เนื่องจากว่านกอพยพย้ายถิ่นที่

เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนในช่วงฤดูหนาวส่วนมากเป็นนกที่มีนิสัยหากินอยู่ตามพื้นที่โล่งป่าชายเลน

ผลจากการศึกษาค้นคว้าใช้เป็นแนวทางการจัดการป่าไม้ชายเลนเพื่อจะใช้ทรัพยากรจากต้นไม้ และในเวลาเดียวกันเพื่อเป็นประโยชน์ต่อทรัพยากรสัตว์ป่า โดยเฉพาะนก ในการตัดฟันต้นไม้ตามเนื้อที่ที่กำหนด ควรควบคุมให้กระจายไปในพื้นที่ของแปลงสัมปทานและเมื่อตัดฟันในแต่ละแปลงพื้นที่ย่อยเสร็จสิ้นต้องทำการปลูกต้นไม้ขึ้นมาทดแทน จะทำให้เกิดลักษณะนิเวศน์เพิ่มมากขึ้น เป็นการดึงดูดนกและสัตว์ป่าอื่น ๆ ให้เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ได้มากขึ้น

ทั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาเบื้องต้นในการสำรวจทรัพยากรสัตว์ป่า ซึ่งจะทำให้การศึกษาบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยเป็นเวลา ๒ ปี ภายใต้การควบคุมของ ผศ.ดร. ชุมพล งามผ่องใส โดยได้รับทุนจาก ASEAN/USAID (Coastal Resources Management Project) เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วจะได้นำเสนอต่อไป

Table 1. Bird species in mangrove forest at Ao Luk, Krabi Province.

Order	Common Name : Thai, English		Scientific Name
Family			
Ciconiiformes			
Ardeidae	นกยางทะเล	Reef Egret	<i>Egretta sacra</i>
	นกยางเขียว	Little Green Heron	<i>Butorides striatus</i>
Falconiformes			
Accipitridae	เหยี่ยวแดง	Brahminy Kite	<i>Haliastur indus</i>
	นกออก	White-bellied Sea Eagle	<i>Haliaeetus leucogaster</i>
	เหยี่ยวรุ้ง	Crested Serpent Eagle	<i>Spilornis cheela</i>
	เหยี่ยวออสเปร	Osprey	<i>Pandion haliaetus</i>
Charadriiformes			
Scolopacidae	นกทะเลขาแดงธรรมดา	Common Redshank	<i>Tringa totanus</i>
	นกเจ้าดิน	Common Sandpiper	<i>Actitis hypoleucos</i>
Columbiformes			
Columbidae	นกเขาใหญ่	Spotted-necked Dove	<i>Streptopelia chinensis</i>
Cuculiformes			
Cuculidae	นกบั้งรอกใหญ่	Greater Green-billed Malkoha	<i>Phaenicophaeus tristis</i>
	นกกระปูดใหญ่	Greater Coucal	<i>Centropus sinensis</i>
Coraciiformes			
Alcedinidae	นกกระเต็นน้อยธรรมดา	Common Kingfisher	<i>Alcedo atthis</i>
	นกกระเต็นปีกใหญ่สีน้ำตาล		
	Brown-winged Storked-billed Kingfisher		<i>Pelargopsis amauroptera</i>
	นกกินเปี้ยว	White-collared Kingfisher	<i>Halcyon chloris</i>
Coraciidae	นกตะขาบดวง	Dollar Bird	<i>Eurystomus orientalis</i>

Table 1. (cont.)

Order	Common Name : Thai, English		Scientific Name
Family			
Piciformes			
Capitonidae	นกโพระกธรรมดา	Lineated Barbet	<i>Megalaima lineata</i>
Picidae	นกหัวขวานสามนิ้วหลังทอง		
	Common Golden-backed Woodpecker		<i>Dinopium javanense</i>
	นกหัวขวานเขียวหงอนดำ		
	Grey-headed Green Woodpecker		<i>Picus canus</i>
Passeriformes			
Hirundinidae	นกนางแอ่นแปซิฟิก	Pacific Swallow	<i>Hirundo tahitica</i>
Chloropseidae	นกขมิ้นน้อยธรรมดา	Common Iora	<i>Aegithina tiphia</i>
	นกขมิ้นน้อยชนิดใหญ่	Great Iora	<i>Aegithina lafresnayai</i>
Pycnonotidae	นกปรอดหน้าขาว	Yellow-vented Bulbul	<i>Pycnonotus goiavier</i>
	นกปรอดสีไพลใหญ่	Olive-winged Bulbul	<i>Pycnonotus plumosus</i>
Dicruridae	นกแซงแซวหางปลา	Black Drongo	<i>Dicrurus macrocercus</i>
	นกแซงแซวเล็กเหลือบ	Bronze Drongo	<i>Dicrurus aeneus</i>
Sturnidae	นกเอี้ยงดำปากสีไ้	Glossy Starling	<i>Aplonis panayensis</i>
Turdidae	นกกาขเหนบ้าน	Magpie Robin	<i>Copsychus saularis</i>
Sylviidae	นกกระจิบคอดำ	Dark-necked Tailorbird	<i>Orthotomus atrogularis</i>
	นกกระจิบหัวแดง	Red-headed Tailorbird	<i>Orthotomus ruficeps</i>
Muscicapidae	นกอีแพรดแถบอกดำ	Pied-Fantail Flycatcher	<i>Rhipidura javanica</i>
Nectariniidae	นกกินปลีคอสีน้ำตาล	Brown-throated Sunbird	<i>Anthreptes malacensis</i>
Dicaeidae	นกกาฝากท้องสีส้ม		
	Orange-bellied Flowerpecker		<i>Dicaeum trigonostigma</i>

เอกสารอ้างอิง

- จารุจินต์ นภีตะภัก. ๒๕๒๕. การศึกษา
นิเวศวิทยาของนกในป่าชายเลน บริเวณ
ทะเลสาบสงขลา, น. ๒๘๙-๓๑๐.
ใน รายงานการสัมมนาแบบนิเวศ-
วิทยาป่าชายเลน ครั้งที่ ๔ เล่มที่ ๑.
กอง โกรง การ และ ประสาน งาน วิจัย,
สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
กรุงเทพ ฯ.
- บุญชนะ กลั่นคำสอน และ ธงชัย จารุพัฒน์.
๒๕๒๕. การศึกษาสภาพความเปลี่ยนแปลง
พื้นที่ป่าชายเลนในประเทศไทย
โดยใช้ภาพถ่ายจากดาวเทียม. กองจัด
การป่าไม้, กรมป่าไม้. กระทรวงเกษตร
และสหกรณ์, กรุงเทพ ฯ. ๑๓๘ น.
- วรุณ สมร่วง. ๒๕๒๘. นิเวศวิทยาของ
นกในป่าชายเลน จังหวัดสมุทรปราการ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, กรุงเทพ ฯ. ๑๓๑ น.
- วิรัช เล่าเหจินดา และ นิตยา เล่าเหจินดา.
๒๕๒๖. ชนิดนกในป่าชายเลนและป่า
ชายเลนที่ถูกตัดฟัน, น. ๑๘๔-๑๘๙.
ใน เอกสารสัมมนาสัตว์ป่าเมืองไทย
ปีที่ ๔ คณะวนศาสตร์, มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. กรุงเทพ ฯ.
- สนิท อักษรแก้ว. ๒๕๒๓. ป่าชายเลน.
เอกสารทางวิชาการ ฉบับที่ ๙ สาขา
วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. คณะวนศาสตร์,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพ ฯ.
- King, B.F., E.C. Dickenson and M.W.
Woodcock. 1975. A Field Guide to
the Birds of the South-East Asia.
Collins St. Jame's Place, London.
480 p.
- Lekagul, B. and E.W. Cronin, Jr. 1974.
Bird Guide of Thailand. Kurusapa
Ladproa Press, Bangkok. 435 p.
- Medway, L. and D.R. Wells. 1976. The
Birds of Malay Peninsula. H.F. &
G. Witherby Ltd, London.